

การศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมีดภาคกลาง

ธวัช พะยม^{1,*}

A study of community handicraft products of knife - making group in the middle region of Thailand

Thawat Rhayim^{1,*}

¹คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

¹Faculty of Agricultural and Industrial Technology Nakhon Sawan Rajabhat University.

*Corresponding author E-mail address: payims_@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการ การผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมีดภาคกลาง วิธีดำเนินการวิจัย โดยผู้วิจัยลงปฏิบัติการในพื้นที่ เพื่อศึกษาข้อมูล จากการสัมภาษณ์ สังเกต และแบบสอบถาม ผลการศึกษาวิจัยพบว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมีดภาคกลางส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชุมชน ดังนี้ กลุ่มทำมีดช่างแขก ตำบลอุทัยใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี มีลักษณะเด่นคือ คุณภาพความแข็งแรงของเนื้อเหล็ก ความสวยงามของด้ามที่ทำจากเขาสัตว์ กลุ่มทำมีดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะเด่นในการทำมีดดาบ และสลักลาย กลุ่มทำมีดลุงพร ตำบลท้านบ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ มีลักษณะเด่นคือความแข็งแรงของตัวมีด ด้าม ฝัก เหมาะสมต่อการใช้งานหนัก และกลุ่มทำมีดโบราณช่างหล่อ ตำบลน้ำรอบ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ลักษณะเด่นคือ กรรมวิธีการผลิตแบบโบราณ มีดีมีความเหมาะสมต่อการใช้งานด้านการเกษตร และในชีวิตประจำวัน การสร้างสรรค์ผลงานศิลปหัตถกรรม มีความเป็นเอกลักษณ์แสดงความเป็นพื้นถิ่นของแต่ละชุมชน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างตามความรู้ทักษะประสบการณ์ ส่งผลให้เกิดลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ชุมชนการทำมีดของภาคกลาง

คำสำคัญ : ผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรม; กระบวนการผลิตมีด; กลุ่มทำมีดภาคกลาง

ABSTRACT

A study of community handicraft products of knife - making group in the middle region of Thailand. Its object is to select the basic data in which based on the analyses of the difference of each group for conduct the field study research in order to proposing the development of the products. The method of research, the researcher to get the data by interview, survey and dealing out questionnaires. The result of study was found that the community handicraft products of knife - making chang-cak group in the middle region of the country, most craft people have been passed on knowledge and skill by their ancestors who have the symbol of each group. Cak group, Uthaitani, has the distinctive feature: the strength of steel, the beauty of the handles made of horns. Aranyik group, Ayuthaya, has the distinctive quality in making and decoration engraving sculpture. Lung-Poun group, Nakhon Sawan, has the distinctive qualities : the durable of the knife, the handle and the cases which are suitable for hard working. Bolan Chalore group, Uthaitani, has distinctive feature: the procedure of production in ancient technique, the knives are suitable for the agricultural and daily life works.

The creation of knife - making handicraft has the self uniqueness, in which it can identify several local characteristic of each community. Each group has the difference according to their knowledge, skills and experiences caused the distinctive quality of knife, as the community handicraft products in the middle region of Thailand.

Keywords : Community handicraft; products of knife; knife - making group in the middle region of Thailand

บทนำ

สภาพโดยทั่วไปพื้นที่ภาคกลางจัดว่ามีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ของประเทศไทย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2538 หน้า 187) ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในการประกอบอาชีพส่งผลต่อการสร้างผลงานศิลปหัตถกรรม เพื่อการดำรงชีพ เช่น สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ การใช้สอยในชีวิตประจำวัน การจับสัตว์ ตลอดจนการสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองทางด้านความเชื่อของกลุ่มชุมชน และทางศาสนา จะเห็นได้ว่าความสามารถของกลุ่มชุมชนในการสร้างผลงานศิลปหัตถกรรมในพื้นที่ภาคกลาง ส่วนใหญ่ช่างหรือศิลปินได้รับการถ่ายทอดทักษะความรู้ความสามารถจากบรรพบุรุษ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

สภาพปัจจุบันและปัญหาการสร้างสรรคผลงานศิลปหัตถกรรมในปัจจุบันมีการพัฒนา ปรับเปลี่ยนตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการดำรงชีวิต จะเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีที่หน่วยงานของรัฐได้สนับสนุนโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ (OTOP) ซึ่งส่งเสริมการนำความรู้ภูมิปัญญาที่ได้จากบรรพบุรุษ มาพัฒนาสร้างสรรคผลงานศิลปหัตถกรรมเพื่อสร้างรายได้ต่อชุมชน จึงทำให้การสร้างสรรคผลงานมีความจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น การใช้สอย ความงาม ง่ายต่อการซ่อมแซม และต้นทุน (นิรัช สุดสังข์, 2540 หน้า 4) ที่มากกว่าการสร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีพ หรือใช้สอยในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ประสบความสำเร็จ ของช่างหรือศิลปินที่รวมตัวก่อตั้งขึ้นในชุมชน

ผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของภาคกลางอันเป็นที่รู้จักทั้งภายใน และภายนอกประเทศได้แก่ ผลิตภัณฑ์มีด เช่น มีดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดเหล็กกล้า ที่ผลิตขึ้นโดยกลุ่มช่างอีเต็ง จังหวัดอุทัยธานี รวมถึงกลุ่มทำมีดอื่น ๆ ในพื้นที่ภาคกลาง การทำมีดของภาคกลางสามารถบ่งบอกถึงความเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ถิ่นแต่ละหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ผลิตภัณฑ์มีดแสดงออกถึงองค์ความรู้ที่ได้รับจากบรรพบุรุษ (สถาพร ตีบุญมี ณ ชุมแพ, 2550 หน้า 56) เสมือนกระจกส่องสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของประชาชน การดำรงชีพ และประวัติความเป็นมา ซึ่งถ่ายทอดความเป็นตัวตน เอกลักษณ์ของภาคกลาง แต่ในสภาพปัญหาปัจจุบันของของกลุ่มทำมีดภาคกลางมีจำนวนลดลง เนื่องจากไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชนเพื่อเห็นถึงคุณค่า และอีกประเด็นที่มีความสำคัญคือการปรับปรุงรูปแบบเพื่อความสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ในประเด็นดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกลุ่มทำมีดที่ไม่มีความเข้มแข็งพอ เพื่อการพัฒนาศิลปหัตถกรรมการทำมีดของภาคกลางจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยด้านศิลปหัตถกรรมเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

ดังนั้นการศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมีดภาคกลาง ในด้านรูปแบบชุมชนศิลปหัตถกรรม กระบวนการผลิตภัณฑ์ชุมชน จัดว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำไปพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์มีดของภาคกลางต่อไป โดยการนำ ความรู้ ทักษะ องค์ความรู้ของการทำมีด ของภาคกลาง นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในความเป็นเลิศของกระบวนการทำมีด ของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการ การผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมิดภาคกลาง

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูล รูปแบบและกระบวนการ การผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมิดแต่ละจังหวัดในพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งประกอบด้วยประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

กลุ่มประชากรคือ

1. กลุ่มทำมิดช่างแกะ ตาบลอุทัยใหม่ อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี
2. กลุ่มทำมิดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. กลุ่มทำมิดลู่พร ตำบลท้านบ อำเภอนาทะโก จังหวัดนครสวรรค์
4. และกลุ่มทำมิดโบราณช่างหล่อ ตำบลน้ำรอบ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่ในแต่ละกลุ่ม โดยใช้เครื่องมือ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต เพื่อรวบรวมข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนด้านศิลปหัตถกรรม (Community of Handicraft Practice) หรือ (CoAP) ของกลุ่มทำมิดภาคกลาง

โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างออกเป็น สองกลุ่มดังนี้

1. กลุ่มที่มีความเป็นเลิศในการทำมิดของภาคกลาง (Best Practice) ประกอบด้วย
 - กลุ่มทำมิดช่างแกะ ตาบลอุทัยใหม่ อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี

เนื่องจากพบว่ามีข้อบ่งชี้ถึงคุณภาพของการทำมิด ผ่านเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนในระดับ 5 ดาว มีดทำด้วยเหล็กที่ได้มาตรฐานโดยนำเข้าจากประเทศเยอรมนี และสวิตเซอร์แลนด์พร้อมด้วยขั้นตอนการอบด้วยเตาไฟฟ้า และได้รับเชิญเพื่อเข้าร่วมแสดงงานมิดโลกอย่างต่อเนื่อง

- กลุ่มทำมิดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เนื่องจากพบว่ามีข้อบ่งชี้ถึงคุณภาพของการทำมิด ด้านเกียรติบัตร รางวัลชนะเลิศ ประเภทการประกวดมีดในงานหอยสังข์ฟ้าอยุธยาจรดไกล และงานกาชาดประจำปี 2552 ผ่านเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนในระดับ 5 ดาว และการส่งสินค้าเพื่อจำหน่ายในต่างประเทศ

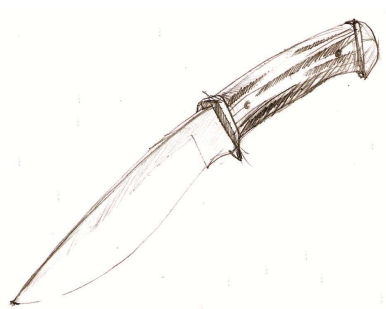
2. กลุ่มที่ต้องการพัฒนาการทำมิดของภาคกลาง (Need for Development) ประกอบด้วย

- กลุ่มทำมิดโบราณช่างหล่อ ตำบลน้ำรอบ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี
- กลุ่มทำมิดลู่พร ตำบลท้านบ อำเภอนาทะโก จังหวัดนครสวรรค์

เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยบรรยายความแตกต่างของแต่ละกลุ่ม และสรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

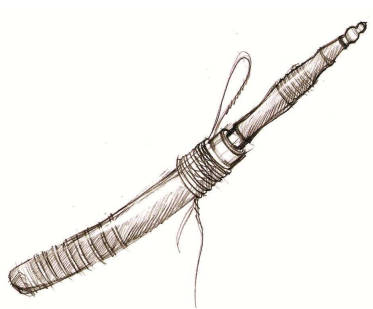
การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการลงปฏิบัติการในพื้นที่ ของกลุ่มทำมิด ตาบลอุทัยใหม่ อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งในอดีตการสร้างสรรค์ผลงานศิลปหัตถกรรมการทำมิด มีประวัติความเป็นมา กว่า 60 ปี ที่ผ่านมา กลุ่มผู้สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการทำมิด ซึ่งถูกพัฒนาต่อยอด มาจากการทำปิ่นเดือนโดยช่างผู้มีทักษะ ฝีมือดีของชาวจังหวัดอุทัยธานี ในอดีตได้ทำปิ่นเดือนจะเป็นที่รู้จักกันคือ “กลุ่มอู่เต็ง” ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านการทำปิ่นเดือนและเป็นที่ยอมรับในอดีต แต่ต่อมาการทำปิ่นเดือน นั้นจัดเป็นอาชีพที่ผิดกฎหมาย จึงทำให้หน่วยงานรัฐบาลได้ปราบปรามการทำปิ่นเดือน ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ผู้มีทักษะการตีเหล็กเพื่อผลิตปิ่น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของตนเอง นำไปสู่การทำมิดสวยงามในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 รูปแบบมีดช่างแซก ตำบลอุทัยใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

มีดอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการสืบทอดจากช่างตีเหล็กเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเพื่อใช้ในการสู้รบกับข้าศึก แต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนารูปแบบเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยใช้กรรมวิธีการตีมีดแบบโบราณ เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียงของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การทำมีดพบมากในหมู่บ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ซึ่งในอดีตกลุ่มชุมชน บ้านต้นโพธิ์ บ้านไผ่หนอง มีถิ่นฐานเดิมเป็นชาวเวียงจันทน์ ประเทศลาว ซึ่งได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยประมาณช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพทางช่างตีเหล็กและช่างทำทอง ปัจจุบันกลุ่มชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอนครหลวงส่วนใหญ่ และสืบทอดการตีมีดเป็นอาชีพหลักทำให้มีชื่อเสียง

เป็นที่ยอมรับในนามว่า “มีดอรัญญิก” ที่มาของมีดอรัญญิกจากบทสัมภาษณ์ของช่างทำมีด กล่าวว่าในอดีตของอำเภอเมืองนครหลวงมีหมู่บ้าน ชื่ออรัญญิก ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เป็นแหล่งค้าขายในอดีต จึงทำให้ช่างทำมีด ในเขตหมู่บ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนองตีมีดและนำมาจำหน่ายที่หมู่บ้าน อรัญญิก ในเวลาต่อมาส่งผลให้กลุ่มคนมีความเข้าใจว่าหมู่บ้านอรัญญิกมีช่างฝีมือดีในการตีมีด และเรียกติดปากมาจนถึงปัจจุบัน

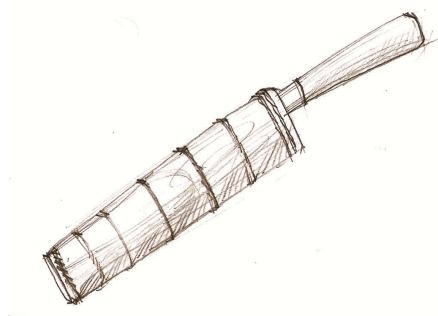

ภาพที่ 2 รูปแบบมีดอรัญญิก อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาข้อมูลพบว่ากลุ่มทำมีดที่มีความพร้อมและเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและนอกประเทศของภาคกลาง ได้แก่ กลุ่มทำมีดอรัญญิก จังหวัดอุทัยธานี และ กลุ่มทำมีดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มทำมีดลุงพร ตำบลท่านบ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ลุงพร มีทักษะการทำมีดที่ได้รับการถ่ายทอดจากบิดาของตน โดยลุงพรสามารถตีมีดได้ตั้งแต่อายุ 14 ปี การตีมีดส่วนใหญ่ในอดีตมีจุดประสงค์เพื่อการใช้งานเป็นหลัก ต่อมาได้ยึดเป็นอาชีพหลักของครอบครัวในช่วงอายุได้ 54 ปี ปัจจุบันลุงพรมีอายุได้ 70 ปี และยังคงทำมีดจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง ผลงานการสร้างสรรคศิลป์หัตถกรรมมีดของลุงพร มีความโดดเด่นในด้านการใช้งานเป็นหลัก และมีความแข็งแรงในส่วนของด้าม ฝักมีด ซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ และ

วิธีการมัดหมัดด้วยหวาย ตามจำนวนที่สอดคล้องกับเลขมงคล เช่น มัดเก้าเส้น มีผลต่อความเชื่อของผู้ใช้ในด้านความก้าวหน้า หมัด ห้า เส้น เกี่ยวข้องกับ พระเจ้า ห้าพระองค์ หมัด สาม เกี่ยวข้องกับ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ความเชื่อดังกล่าวมีส่วนในการสร้างความสนใจต่อผู้เป็นเจ้าของมัดได้เป็นอย่างดี

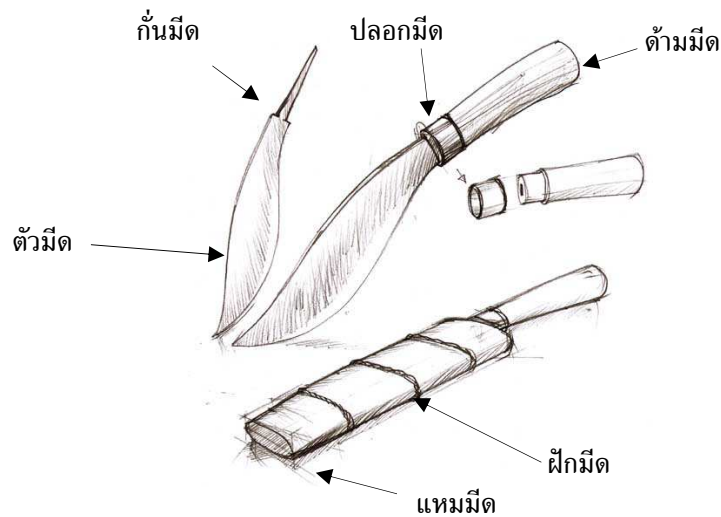
ภาพที่ 3 รูปแบบมัดจุพร (นายพร ชัยโกชน) ตำบลท่าน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

กลุ่มทำมัดโบราณ ช่างชลอ รอดจันทร์ ตำบลน้ำรอบ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าทักษะความรู้ความสามารถของช่าง ชลอ ได้รับการถ่ายทอดจาก บิดา และได้ประกอบเป็นอาชีพทำมัด โดยใช้ชื่อกลุ่มทำมัดโบราณ มาถึงปัจจุบัน รูปแบบการทำมัดโดยทั่วไปจะเป็นลักษณะเพื่อการใช้งานด้านการประกอบอาชีพต่อกลุ่มคนในชุมชน

ภาพที่ 4 รูปแบบมัดเหน็บโบราณ (นายชลอ รอดจันทร์) ตำบลน้ำรอบ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

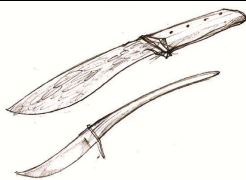
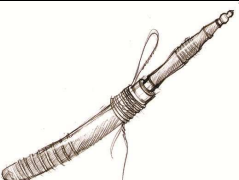
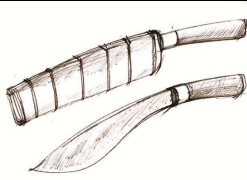
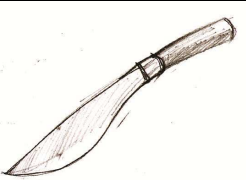
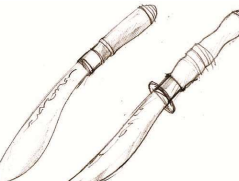
ลักษณะเด่นในขั้นตอนการตีมัดแบบโบราณของ ช่างชลอ คือ การขึ้นรูปมัด จะเริ่มจากการนำรูปแบบของมัดตามลักษณะต่าง ๆ ตามความต้องการ มาวางทาบเพื่อเขียนตามแบบลงบนแผ่นเหล็ก เช่น เหล็กพานไถ เหล็กแหนบรยนต์ จากนั้นจะตัดเหล็กตามรูปแบบด้วยเลื่อยไฟฟ้า สว่าน หรือความร้อน และนำมาแต่งใบมัดตามลักษณะเฉพาะของมัด เพื่อลำเรียบ คือการแต่งทำคม โดยวิธีการเผาไฟจนเหล็กแดง เกิดความร้อนตัว จึงคืบด้วยคีมขึ้นมาตี เพื่อให้ได้รูปทรงที่ต้องการ จากนั้นจะขัดแต่งทำคม การแต่ง ทำคมจะใช้วิธีการเจียขัด ทำคม และการชุบมัดเพื่อความแข็งแรงของดั่งเหล็กเพื่อพร้อมใช้งาน และขั้นตอนสุดท้ายคือการเข้าด้ามมัด และการตกแต่ง

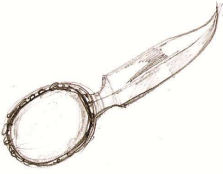
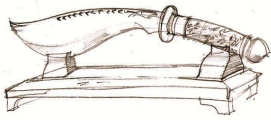
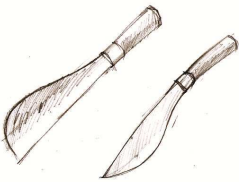
ภาพที่ 5 แสดงส่วนประกอบต่าง ๆ ของมีด

จากการศึกษาวิเคราะห์ความแตกต่างของกลุ่มทำมีด ที่มีความเป็นเลิศ (Best Practice) กลุ่มทำมีดช่างแซก อำเภอบัวชุม จังหวัดอุทัยธานี และ กลุ่มทำมีดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และกลุ่มที่ต้องการพัฒนา (Need for Development) กลุ่มทำมีดโบราณช่างหล่อ ตำบลน้ำรอบ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี และกลุ่มทำมีดลุงพร ตำบลท่าบ่อ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างจาก เนื่องจากความพร้อมและการเป็นที่ยอมรับ ของภาคกลาง ทั้งภายในและนอกประเทศ โดยผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ภาพประกอบมีดแต่ละช่าง

มีดช่างแซก	มีดอรัญญิก	มีดลุงพร	มีดช่างหล่อ
 มีดสวยงามด้ามเขาสัตว์	 มีดดาบ	 มีดเหน็บด้ามฝักไม้ประดู่	 มีดเหน็บเหล็กแหวน
 มีดพับ	 มีดสลักลาย	 มีดหมอ	 มีดโต้เหล็กแหวน

ตารางที่ 1 (ต่อ) ภาพประกอบมีดแต่ละช่าง

มีดช่างแขก	มีดอรัญญิก	มีดลุงพร	มีดช่างชโล
 หัวเข็มขัดมีด	 มีดตัดลูกนิมิต	—	—
 มีดต่อสู้อยู่	 มีดใช้งานทั่วไป	—	—

สรุปตารางที่ 1 ภาพประกอบมีดแต่ละช่าง พบว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์มีดช่างแขก จังหวัดอุทัยธานี จะมีลักษณะมีดสวยงาม มีดพับ หัวเข็มขัดมีด มีดต่อสู้อยู่ ซึ่งทำด้ามด้วยด้ามเขาสัตว์ มีดอรัญญิกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์ จะมีลักษณะมีดดาบ มีดตัดลูกนิมิต และมีดใช้งานทั่วไปโดยมีเอกลักษณ์เด่นคือการสลักลาย มีดลุงพร จังหวัดนครสวรรค์ พบว่ามีรูปแบบผลิตภัณฑ์คือการทำมีดเหน็บ โดยการทำด้ามและฝักจากไม้ประดู่ และการทำมีดหมอ ของหลวงพ่อด่างต่าง ๆ บางช่วงเวลา มีดช่างชโล จังหวัดอุทัยธานี พบว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์มีดมีลักษณะเด่นคือการใช้กระบวนการผลิตแบบโบราณ และใช้เหล็ก ในชุมชนเช่น เหล็กแหบ เหล็กพานไถ รูปแบบมีดจะเป็นลักษณะมีดเหน็บเพื่อการใช้งาน

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความแตกต่างของกลุ่มทำมีดจำนวน 4 กลุ่ม

เกณฑ์การวิเคราะห์	ช่างแขก	อรัญญิก	ลุงพร	ช่างชโล
1. วัตถุประสงค์ของงาน				
สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย	มี	มี	มี	มี
สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการด้าน การตลาด	มี	มี	มี	มี
สร้างขึ้นตามความต้องการของลูกค้า	มี	มี	มี	มี
สร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของช่าง	มี	มี	มี	มี
2. แนวความคิดความเชื่อ				
สร้างขึ้นตามความเชื่อทางศาสนา	—	มี	มี	—
สร้างขึ้นตามความเชื่อของประวัติความเป็นมา	มี	มี	มี	มี
สร้างขึ้นตามความเชื่อทางวัฒนธรรมท้องถิ่น	มี	มี	มี	—

ตารางที่ 2 (ต่อ) การวิเคราะห์ความแตกต่างของกลุ่มทำมิตจำนวน 4 กลุ่ม

เกณฑ์การวิเคราะห์	ช่างแขก	อรัญญิก	ลุมพรี	ช่างชลอ
3. กระบวนการผลิต				
สร้างขึ้นโดยกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม	มี	มี	มี	มี
สร้างขึ้นโดยกระบวนการผลิตแบบผสมผสาน	มี	มี	มี	—
สร้างขึ้นโดยกระบวนการผลิตแบบสมัยนิยม	มี	มี	—	—
4. วัสดุ				
สร้างขึ้นโดยใช้เหล็กที่เหลืใช้ในชุมชน	มี	มี	—	มี
สร้างขึ้นโดยใช้เหล็กภายนอกชุมชน	มี	มี	มี	มี
สร้างขึ้นโดยใช้เหล็กนำเข้าจากต่างประเทศ	มี	มี	มี	—
สร้างขึ้นโดยใช้วัสดุประเภทไม้	มี	มี	มี	มี
สร้างขึ้นโดยใช้วัสดุประเภทเขาสัตว์ / กระดุกสัตว์	มี	—	—	มี
สร้างขึ้นโดยใช้วัสดุประเภทอัญมณี	มี	มี	—	—
สร้างขึ้นโดยใช้วัสดุสำเร็จรูป	มี	มี	มี	มี
5. เหตุผลของการบ่งชี้ความงามของผลิตภัณฑ์				
เหตุผลด้านคุณภาพของการเลือกใช้วัสดุ	มี	มี	มี	—
เหตุผลด้านลักษณะโดยทั่วไปของผลิตภัณฑ์	มี	มี	มี	มี
เหตุผลด้านเกณฑ์มาตรฐาน OTOP	มี	มี	มี	มี
6. การศึกษาพัฒนา				
มีการพัฒนานวัตกรรมใหม่อยู่เสมอ	มี	มี	—	—
มีภาวะการเป็นผู้นำด้านอาชีพ	มี	มี	—	—
มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่เสมอ	มี	มี	—	—
มีการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์อยู่เสมอ	มี	มี	—	—

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างจากตารางที่ 2 พบว่ากลุ่มทำมิตทั้ง 4 กลุ่มมีความเหมือนกันในประเด็นวัตถุประสงค์ของการสร้างงาน คือสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการใช้งานทั่วไป สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการด้านการตลาด สร้างขึ้นตามความต้องการของลูกค้า และสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของช่าง แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องแนวคิดความเชื่อ จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า กลุ่มทำมิตช่างแขก และกลุ่มทำมิตโบราณช่างชลอ จังหวัดอุทัยธานี จะไม่ผลิตมิตขึ้นเพื่อความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มทำมิตอรัญญิก จังหวัดอยุธยา และกลุ่มทำมิตลุมพรี จังหวัดนครสวรรค์ โดยพบหลักฐานในอดีตและปัจจุบัน กลุ่มทำมิตลุมพรี ทำมิตที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เช่นมิตหมอ หรือมิตหลวงพ่ที่มีชื่อเสียง เช่นมิตหลวงพ่อดิม ฯ กลุ่มทำมิตอรัญญิก

จะรับทำมิตตัดถวายลูกนิมิตในงานบุญของศาสนาพุทธ อย่างต่อเนื่อง ผลการวิเคราะห์ในประเด็นสร้างขึ้นตามความเชื่อของประวัติความเป็นมา กลุ่มทำมิตช่างแขก จังหวัดอุทัยธานีพบว่าขั้นตอนการทำมิตแต่ละชนิดมีข้อ

คำนึงถึงประวัติความเป็นมา เช่น ความเป็นมาในอดีต ของมิดเหน็บ ซึ่งเป็นมิดพื้นบ้านไทยที่ใช้พกดัดตัวในอดีต ข้อบ่งชี้ที่สำคัญคือการสร้างสรรค์ผลงานการทำมิด ต่อผู้ใช้งาน ของช่างแซก จะมีการให้ข้อมูลถึงความเป็นมาที่ส่งผลต่อรูปทรงของมิดทุกครั้งเพื่อความเข้าใจต่อผู้ใช้ กลุ่มทำมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่า มีการทำมิดในลักษณะเดิมที่เคยใช้งานความในการต่อสู้ ในอดีต มาพัฒนารูปแบบให้มีขนาดเล็กลง เพื่อเป็นของฝากที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น มิดดาบสลักลาย พระขรรค์ ขวาน

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างในประเด็นด้านกระบวนการผลิตโดยกลุ่มทำมิดลุงพร จังหวัดนครสวรรค์ และกลุ่มทำมิดโบราณช่างชลอจังหวัดอุทัยธานี จากการสังเกต และสัมภาษณ์ พบว่าทั้งสองกลุ่มยังคงใช้กระบวนการตีแบบเดิมคือการนำเหล็กเผาไฟจนอ่อนตัว และขึ้นรูปโดยการทุบตีด้วยค้อน ทั้ง หรือการลำเรียบ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มทำมิดช่างแซก จังหวัดอุทัยธานี จะใช้กระบวนการอบด้วยเตาอบไฟฟ้า (P.I.D) เพื่อเพิ่มความแข็งของเนื้อเหล็ก เนื่องจากการใช้วิธีการอบจะไม่ทำให้โครงสร้างของเหล็กเสีย แทนการชุบมิดด้วยการเผาไฟ เช่นในอดีต และกลุ่มทำมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีกระบวนการผลิตมิดที่หลากหลาย เช่นการผสมผสานการผลิตโดยวิธีการใช้เครื่องมือตัดเหล็กด้วยความร้อนจากตู้ (Plasma) เพื่อความเร็วในการผลิต ซึ่งสามารถควบคุมขนาดรูปทรงของมิดได้มากกว่า ตีมิดแบบเดิม ความแตกต่างในประเด็นการวิเคราะห์การใช้วัสดุกลุ่มทำมิดลุงพร จังหวัดนครสวรรค์ ไม่พบการเลือกใช้เหล็กที่เหลือใช้ในชุมชน เช่น เหล็กแท่นบ เหล็กพานไถ และ การนำวัสดุประเภท เขาสัตว์ กระดุกสัตว์ อัญมณี มาใช้ประกอบการทำด้ามหรือฝักมิด กลุ่มทำมิดโบราณช่างชลอ ไม่พบการเลือกใช้วัสดุเหล็กที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่จะใช้เหล็กประเภทเหล็กแท่นบรถยนต์ เหล็กพานไถที่เหลือทิ้งจากการเกษตรมาผลิตมิดเป็นส่วนใหญ่ และไม่พบการใช้อัญมณีมาใช้ในการผลิตมิด

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่าง ในประเด็นการวิเคราะห์ด้านเหตุผลของการบ่งชี้ความงามของผลิตภัณฑ์ มีความแตกต่างคือ กลุ่มทำมิดช่างชลอ ในด้านด้านคุณภาพของการเลือกใช้วัสดุ จากการสัมภาษณ์ สังเกต พบว่าการเลือกใช้เหล็กในการทำมิดส่วนใหญ่จะเลือกใช้เหล็กในชุมชน เช่น เหล็กพานไถ ที่เหลือทิ้งจากเครื่องมือการเกษตร เหล็กแท่นบรถยนต์ ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มทำมิดช่างแซก จังหวัดอุทัยธานี เนื่องจากการเลือกใช้วัสดุในการทำมิดเพื่อเพิ่มคุณค่า ความงาม เช่น เหล็ก 440C, 420, D2 นำเข้าจากประเทศเยอรมันนีและเหล็ก RWL, เหล็กตามัสกัส นำเข้าจากประเทศสวีเดน เหล็กดั่งกล่าวพบการใช้งานมากในกลุ่มทำมิด จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มทำมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่ามีการใช้เหล็ก F60 B2 นำเข้าจากประเทศเยอรมันนี และการใช้ สเตนเลส กลุ่มทำมิดลุงพร จังหวัดนครสวรรค์พบว่าการใช้วัสดุส่วนใหญ่จะใช้เหล็กแท่งสำเร็จรูปจากการสัมภาษณ์ ลุงพรให้ข้อมูลว่าใช้เหล็ก HOANG ซึ่งนำเข้าจากประเทศญี่ปุ่น

ผลวิเคราะห์ด้านการศึกษาพัฒนา ในประเด็นการพัฒนานวัตกรรมใหม่อยู่เสมอ พบว่ากลุ่มทำมิดช่างแซก จังหวัดอุทัยธานี มีการสร้างความแข็งแรงของมิดเพื่อใช้ในการต่อสู้โดยคิดโครงสร้างกระดุกมิดขึ้น ส่วนมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่ามีการพัฒนารูปแบบมิดเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร เช่น ช้อน ถาด ภาชนะต่าง เพื่อใช้ในการตกแต่ง และสามารถนำสู่ตลาดต่างประเทศจนเป็นที่ยอมรับได้ โดยคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เดิม ผลการวิเคราะห์ด้านภาวะการเป็นผู้นำด้านอาชีพกลุ่มทำมิดช่างแซก จังหวัดอุทัยธานี พบว่ามีหลักฐานข้อบ่งชี้คือการให้ความรู้เรื่องคุณภาพเหล็กที่เกิดจากกระบวนการทำมิดที่เหมาะสมกับคุณสมบัติของเหล็กแต่ละประเภท การใช้งานที่ถูกวิธีตามลักษณะมิด ต่อผู้มีความสนใจ และการได้เชิญเพื่อแสดงงานมีระดับโลกอย่างต่อเนื่อง กลุ่มทำมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่ามีการจัดศูนย์เพื่อให้ความรู้ ด้านประวัติ วิธีการทำมิด และข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ต่อนักท่องเที่ยว

ทั้งสองกลุ่มมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน ส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบ การทำมิดของกลุ่มอื่น ๆ และเป็นแหล่งเรียนรู้ต่อบุคคลภายนอก ตลอดจนมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่เสมอ และการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีข้อบ่งชี้ที่เป็นหลักฐาน คือรางวัลจากหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชน

อภิปรายผล

การศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมีดภาคกลาง โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่มทำมีดทั้งหมด 4 กลุ่ม ผู้วิจัยสรุปข้อมูลอภิปรายผลโดยแบ่งเป็น กลุ่มที่มีความเป็นเลิศในการทำมีดของภาคกลาง (Best Practice) ประกอบด้วย

กลุ่มทำมีดช่างแซก อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ มีประวัติความเป็นมาจากกลุ่มอี่เต็งซึ่งในอดีตทำปิ่นเถื่อน ลักษณะเด่นของงานศิลปหัตถกรรมการทำมีดคือ คุณภาพความแข็งแรงของเนื้อเหล็ก ความสวยงามที่เกิดจากการนำเขาสัตว์ ไม้เนื้อแข็งมาเป็นส่วนประกอบ การใช้งานที่เหมาะสมต่อผู้เป็นเจ้าของมีดแสดงถึงความเป็นกลุ่มอี่เต็ง จังหวัดอุทัยธานีอย่างเด่นชัด

กลุ่มทำมีดอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับการสืบทอดจาก บรรพบุรุษ มีประวัติความจากช่างตีมีดชาวเวียงจันทน์ ประเทศลาว ลักษณะเด่นของงานศิลปหัตถกรรมการทำมีดจะเป็นมีดดาบและสลักลาย รูปแบบผลิตภัณฑ์มีความหลากหลาย แสดงถึงประวัติศาสตร์ ตำนานการต่อสู้ของชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์คือมีดอรัญญิก

กลุ่มที่ต้องการพัฒนาการทำมีดของภาคกลาง (Need for Development) ประกอบด้วย

กลุ่มทำมีดลุมพรี อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษลักษณะเด่นของงานศิลปหัตถกรรมการทำมีดคือ ความแข็งแรงของ เหล็ก ด้าม ฝัก รูปแบบการทำมีดมีความเกี่ยวข้องต่อความเชื่อ เช่น การมัด แหม ด้วยหวาย มีดมีความเหมาะสมต่อการใช้งานหนักในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ผลิตภัณฑ์โดยรวมมีความเป็นเอกลักษณ์คือ การประดิษฐ์ด้ามและฝักมีด ซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่นไม้ประดู่

กลุ่มทำมีดโบราณช่างสลอ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษลักษณะเด่นของงานศิลปหัตถกรรมการทำมีดคือ กรรมวิธีการผลิตแบบโบราณ ซึ่งมีผู้ที่ทำมีดโดยวิธีการแบบดังกล่าว จำนวนน้อยในปัจจุบันรูปแบบผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมต่อการใช้งานในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะกลุ่มคนในชุมชน เนื่องจากมีความเหมาะสมต่อการใช้งานด้านการเกษตรของจังหวัดอุทัยธานี และการเลือกใช้วัสดุจากเหล็กที่เหลือทิ้งในชุมชน เช่นเหล็กพานไถ เหล็กแหนบ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมีดภาคกลางจากส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ แต่จะมีความแตกต่างกันออกไปของกลุ่มชุมชน ในแต่ละจังหวัด ตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีต นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพจากการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา การทำมีดในปัจจุบัน ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถ สรุปประเด็นสำคัญ ในการถ่ายทอดวิธีการทำมีด พอสรุปได้คือ การถ่ายทอดทางประวัติความเป็นมาของกลุ่มชุมชน ชนเผ่า ในตระกูลช่างทำมีด และนำไปสู่การประกอบอาชีพในปัจจุบัน การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในเครือญาติ ในครอบครัว จากอดีตจนส่งผลให้เกิดการพัฒนาการทำมีดในปัจจุบัน และการถ่ายทอดโดยเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (จีรวัฒน์ พิระสันต์, 2552, หน้า 277) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ของช่างส่วนใหญ่ โดยมีความสามารถในการผลิตที่ตนเองถนัดที่เรียนรู้จากบรรพบุรุษ จากการทำมีดในการทำมีดของกลุ่มคนในชุมชน และแยกตัวออกมาจัดตั้งกลุ่มทำมีดขึ้น ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้เกิดความแตกต่างในศิลปหัตถกรรมการทำมีดในภาคกลาง จึงทำให้การสร้างสรรคผลงานศิลปหัตถกรรมมีความเป็นเอกลักษณ์แสดงความเป็นพื้นถิ่นของแต่ละชุมชน ซึ่งแต่ละกลุ่มพยายามพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการสร้างแนวทางที่มีความแตกต่างกันออกไปตามความรู้ทักษะประสบการณ์ ทำให้เกิดความแตกต่าง ที่สำคัญการสร้างมีความแตกต่างมีความเกี่ยวเนื่องกับการช่องทางด้านการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับ (ชัยรัตน์ อัสวาทกูร, 2548 หน้า, 49) กล่าวว่าความแตกต่างย่อมทำให้ผู้บริโภคจดจำ และประทับใจได้ดีกว่า เพื่อความต้องการของลูกค้าที่หลากหลาย ศิลปหัตถกรรมการทำมีดของภาคกลางแสดงถึงความเป็นลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ชุมชนภาคกลาง และสอดคล้องกับ (อุดมศักดิ์ สาริบุตร, 2549 หน้า, 37) ได้กล่าวว่าปัจจัยที่สำคัญของความสำเร็จในการค้า คือการทำให้สินค้าแตกต่างออกไป การศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทำมีดภาคกลางผู้วิจัยพบองค์ความรู้ที่แฝงอยู่กับกระบวนการต่าง ๆ ของช่างแต่ละคน ซึ่งความรู้ทางภูมิปัญญาการทำมีด

ของแต่ละกลุ่มในภาคกลาง ยังมีส่วนที่เป็นข้อบ่งชี้ถึงความคิดของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดผลงานการสร้างสรรค์มรดก ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (ภูวพัฒน์ ศรีนาง, 2552, หน้า, 344) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาแสดงออกเป็นสัญลักษณ์ผ่านผลิตภัณฑ์ที่มีวัฒนธรรมแฝงคุณค่าอยู่ในผลิตภัณฑ์นั้น ผ่านการถ่ายทอด ที่เกี่ยวเนื่องระหว่างวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ซึ่งส่งผลต่อการคิด ทดลอง และนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบันความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษสามารถ พัฒนา ต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อวิถีชีวิตในปัจจุบันได้ ตลอดจนผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ในการนำไปใช้ประโยชน์ ต่อไปได้

บรรณานุกรม

- จิรวัดน์ พิระสันต์. 2552. “การพัฒนาเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาของ 3 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง” ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปี 2552.
- ชัยรัตน์ อัครวงกูร. 2548. ออกแบบให้โดนใจ. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมสนับสนุนกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม
- นิรัช สุดสังข์. 2548. ออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ภูวพัฒน์ ศรีนาง. 2552. “การพัฒนาสังคมผ่านการเรียนรู้ด้านศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง”. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2538. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.
- สถาพร ดีบุญมี ณ ชุมแพ. 2550. ผลของเทคโนโลยีที่มีต่อการออกแบบ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- อุดมศักดิ์ สาริบุตร. 2549. เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.